

Mandø.

Nogle Minder ved *Helga Stemann*.

I Sommeren 1899 flyttede vi fra Randers til Ribe, hvor min Mand var bleven udnævnt til Stiftamtmand.

Her paa Vestkysten kunde Veiret være saa deiligt, det Grønne saa friskt og yndigt; men paa den anden Side har Naturen i sin Vælde, med frygtelige Vestenstorme, intetsteds gjort et saadant Indtryk paa mig som her, hvor Begrebet Stormflod laa saa nær.

Jeg talte ogsaa derom med Fru Dybdahl, Rektor Eritsches Datter, og hun tilføiede: »Man har godt af det.« Hun mente aabenbart lige som jeg selv, at man her oplevede Øieblikke, hvor man har en Følelse af at staa lige overfor Evigheden.

Uforglemmelig var i saa Henseende vor Tur til Mandø, 2–3 Oktober 1899, til Indvielse af den nye Skole. Tidlig Mandag Morgen kørte vi fra Ribe til Vester Vedsted sammen med Stiftsprovst Pedersen, der sad paa Bukken af den lille, aabne Vogn; Kusk var den erfarne og paalidelige Jens Lauridsen. Fra Vedsted skulde man saa kjøre gennem Havet til Mandø, en Mils Vei.

Det vanskeligste Sted er vel en lille Fjordingvei ud for Fastlandet, her er det dybest, Ebbe og Flod og Vindretning maa beregnes meget nøie, undertiden er der i et Døgn kun 10–15 Minutter, hvor man

overhovedet kan komme over her, hvor der altsaa kan være farligt.

Det blæste ganske godt den Mandag Morgen, Barometret stod lavt og var ved at falde, men jeg forjog al Ængstelse, da Reisen foregik paa Stiftsprovstens Ansvar, og han var en rolig og besindig Mand, der var intet Eventyrligt over ham.

Henturen forløb programmæssig. Kl. 8^{1/2} ankom vi til Mandøby, der ligger bag en Klitrække, c. 50 Huse med c. 200 Indbyggere. Sogneraadsformand A. Johansen bød os Velkommen, og saa kom vi straks ud i Præstegaarden hos den venlige Pastor L. B. Rasmussen, der dengang endnu var ugift, flere af hans Værelser var uden Møbler.

Kl. 10 var der Gudstjeneste i Kirken, hvor Stiftsprovsten prædikede med Tekst fra 84. Salme »Salige de, som bo i dit Hus.« Det slog mig, hvor udmærket Menighedssangen var, ogsaa engang flere Aar senere, ved en Pinsegudstjeneste; den var bedre end noget andet Sted, maaske netop fordi der intet Sangkor var.

Det rørte mig at gjense Skovgaards Altertavle, som jeg huskede fra Charlottenborg Udstillingen: Kristus, der vil føre Røveren, som knæler foran ham, ind i Paradis – det var dog kun en Kopi, malet paa Træ, efter hvad der blev sagt, Fugtighed havde været ved at ødelægge det oprindelige Billede.

Vi spiste saa til Middag; mageløst hyggeligt var Opholdet i Præstegaarden, de smaa Maaltider, vi holdt i den lille Spisestue, har nok været os alle uforglemmelige. Den fjerde Gjæst var en net Hjælpe lærer, der lige var kommen hertil fra Fyn. Freidig havde han meldt, at han kom med det og det Tog uden at ane, at selve Overfarten til Øen altid maatte rette sig efter Ebbetid.

Kl. 2 fandt Skoleindvielsen Sted i det største Klasse-

værelse; ligesom i Kirken var der mødt en talrig Forsamling. Sogneraadsformanden bød velkommen, og derefter talte Stiftsprovsten, med Lukas 2, 52 som Tekst: »Jesus forfremmedes i Visdom, Alder og Naade.« Han nævnede i Talen ogsaa Ordene: »Kundskab er Magt« og »Bevar dit Hjerte fremfor alt det, som forvares«.

Min Mand takkede for den venlige Modtagelse og for det gode Samarbejde, der havde været i Skolesagen, og sluttede med de bedste Ønsker for Øen.

Efter Aftensbordet skulde vi afsted, men da træder Jens Lauridsen ind, veirbidt og i veirbidt Kostume; det var umuligt at kjøre tilbage i Aften, Vejret var for haardt. Improviseret maatte vi saa overnatte hos den elskværdige Præst. Betegnende nok, han var saa vant til haardt Veir, at det faldt ham ganske naturligt om Aftenen at underholde os med at læse høit af Kirkebogen, hvor en Præst for 100 Aar siden havde noteret: » I een frygtelig Nat vil Mandø engang gaa under i en Stormflod. Ingen vil kunne redde sig, fordi her saa godt som ingen Baade er«, (da Farvandet jo i Almindelighed ikke er dybt).

Stormen tudede, jeg troer ikke, jeg lukkede et Øje den Nat. Hele Situationen bragte En til at tænke: »Kom Hjerte, tag dit Regnebræt«. Jeg vilde ikke have været forbauset, hvis jeg næste Morgen havde været hvidhaaret.

Tirsdag var Forholdene dog saaledes, at vi kunde kjøre afsted, men opmuntrende var det ikke at mindes den Beskrivelse, vi havde faaet, af, hvorledes Biskop Balslev engang efter en Visitats var kjørt vild i Havet.

Foran os kjørte der to Vogne, men de vendte om undervejs, de turde ikke kjøre videre, det Øjeblik var

alvorligt; men vor flinke Kusk vovede at gaa paa en af de to Vogne vendte ogsaa om igen.

Da vi kom ud paa det dybeste, stod Vandet saa højt op i Vognen, at vi maatte lægge Fødderne op paa Bagsædet, og det noget medtagne Overlæder blev af Vandet revet løs og svømmede bort. Min altid koldblodige Mand gav et Vink om, at vi skulde kjøre ud til Siden og hente Læderet; men det var mig dog formeget og jeg udbrod: »Vi kjøber et nyt Overlæder.« Stiftsprovsten sagde bagefter, at først da havde han mærket, at jeg var uhyggelig tilmode.

Veien gjennem Havet er betegnet ved en Række høie Grene, paa et Par Steder, hvor den faste Grund kun er smal, er der Grene paa begge Sider. Her paa det dybeste Sted bøiede Jens Lauridsen sig ned og saa paa Grenene: »Jo, vi tør vove det, Vandet falder endnu.« Sveden sprang ham ud af Panden. Med Guds Hjælp naaede vi over i god Behold.

Fra Land havde man med en Del Spænding set ud efter vor Kjørsel. Der holdt en Del Vogne, som ikke vovede at kjøre ud.

Aldrig glemmer man en saadan Tur; endnu sidste Efteraar, 38 Aar efter, talte en Mandøbo med mig om den.

Næste Gang, vi var paa Mandø, var i Pinsen 1903 sammen med min Mands Broder og Kontorchef Damkier, begge fra Kultusministeriet. Vejret var dejligt; men dog kunde jeg ikke ryste Angsten af mig fra Stormdagene i 1899.

Igjen ved Pinsetid 1915 var jeg paa Mandø, ogsaa i det herligste Vejr, denne Gang med to Veninder. Maria Rosenvinge, Hospitalforstanderens Datter, var saa begejstret over Dagen, »den, som var som slet ingen andre«, at hun skrev et lille Digt om den, hvoraf jeg anfører et Par Linier:

Udad — frem gennem Bølgen, som sprøjter fra Hoven —
glasklare Vande, der afspejler Solen foroven.

Hjemad er Vejen en glimrende sølverne Slange
mellem den tørlagte Bund — ingen er bange.

Himlen er blaa, blegt Maanen sig tegner deroppe,
Solen beskiner de hvideste Vinger og Kroppe,
sølvhvide Maager mod himmelblaat — lynsnare Vinger
funkler i Solbrand, opad og nedad sig svinger.

Tak for den skønne, den yndige Majdag, vi kørte
frem ad den glidende Vej, mens Lærken vi hørte,
kvidrende højt imod Himlen med stærkere Stemme,
end vi paa Mark og Enge hørte herhjemme.

Verdenskrigen mærkedes denne samme Sommer 1915
i Smaaglimt ogsaa paa Mandø. 22. August strandede
et Hydro-Aeroplan fra Sild, en Todækker, der havde
faaet Motorskade, først ved Sønderho; om Natten
kom den i Drift og endte paa Hans Laursens Jord,
en Sandgrund paa Mandøs nordvestlige Side.

Besætningen var en Underofficer og en Styrmand.
Mandag Formiddag 23. August blev der sat Vagt
om Flyvemaskinen af Premierløjtnant Frigaard med
3 Dragoner, alle højt til Hest i det bølgende Vester-
hav. Sammesteds ved Tolvtiden blev Retten sat i en
aaben Vogn, og her — en halv Mil nord for Mandø
og en stiv Mil fra Fastlandet — holdt Herredsfoged
Saxild med Fuldmægtig og Kaptajn Koefoed, Næst-
kommanderende ved Grænsegendarmeriet, Forhør over
Føreren af Flyvemaskinen; han maatte gaa i Vand
til et Stykke over Knæerne for at komme ombord i
»Retslokalet«. Her protesterede han bestemt imod at
skulle interneres før 24 Timer efter selve Strandingen,
d. v. s. Kl. 3 Natten til Tirsdag.

Efter at Forhøret var sluttet og ført til Protokols,
gjaldt det om at faa Ordre fra Stiftamtet og fra Mini-
steriet, en ikke helt let Sag, thi der var paa Mandø
kun een Telefon, og denne var endda ikke af første

Sort. Beskeden fra Kjøbenhavn var ikke altid til at forstaa, saa det hele tog Tid. Flyverne maatte igjen tilbringe Natten under aaben Himmel, ligesom Dragonerne, der om Aftenen forstærkedes med 5 Mandøboere, fremdeles holdt paa deres Heste ude i Havet.

I Ventetiden søgte man naturligvis fra tysk Side atter og atter at komme Aeroplanen til Hjælp baade ved Motorbaad og ved Flyver, men det var forgjæves.

Kl. 2 om Natten, da 23 Timer var forløbne, sprøjtede Flyverne uden videre den resterende Benzin ud over Aeroplanen, der da pludselig blussede op som en mægtig Fakkell, ikke uden Fare for Vagten. For Tyskerne gjaldt det jo om, at ingen Hemmeligheder med Hensyn til Konstruktion, Telegramkode o. s. v. skulde komme en fremmed Magt ihænde.

Dragonerne førte saa Flyverne som Fanger til Mandø, hvor de blev internerede hos Claudi Hansen og fik nogle Timers Søvn. Kl. 6 gik Rejsen videre til Ribe, og Dagen derefter interneredes de i Odense.

Omtrent samtidig udspilledes der i Flinterenden ved Saltholm en uhyggelig og meget pinlig Krigsepisode. En engelsk Undervandsbaad strandede her, og skjønt den laa paa dansk Søterritorium, blev den angrebet af 2 tyske Torpedobaade og en Flyver, og i Løbet af et Par Minutter dræbtes der 14 Mand af Undervandsbaadens Besætning.

Den danske Regering protesterede straks i Berlin samt tilbød den engelske Regering paa sin Bekostning at føre de Faldne til England.

Onsdag Formiddag 25. August afholdtes der paa Orlogsværftet en storslaet Sørgehøjtidelighed. De 14 Kister var dækkede med engelske Flag, den engelske Legationspræst læste Ritualet, og Salmen »Nearer my God to Thee« gjorde et dybt Indtryk. Forsvarsminister Munch og en talrig repræsentativ Militærforsam-

ling var mødt foruden de Allieredes Gesandter. Blandt Søofficererne var Prins Axel.

»Vidar« af Forenede Dampskibsselskab førte derefter de Faldne til England. Kommandør Hammer fulgte med som Repræsentant for den danske Marine.

Netop nu var Liget af en tysk Marinesoldat drevet ind paa Mandø, og Ministeriet gav da Ordre til, at dennes Ligfærd skulde foregaa med al Højtidelighed, hvilket skete 31. August Kl. 12^{1/2} i Sct. Catharinæ Kirke i Ribe.

Pastor Rasmussen, Mandø, i hvis Sogn Liget var drevet i Land, skulde tale ved denne Leilighed. Han besad megen naturlig Værdighed og har været vel skikket til at fungere ved en saadan officiel Guds-tjeneste.

Han boede i de Dage hos os, og vi havde en hyggelig Samtale om, hvorledes han tænkte sig at forme denne. Han var ganske klar paa at Talen kun kunde blive kort, og derpaa maatte der saa bødes ved Valget af to ikke altfor korte Salmer.

Kirken var prydet med grønne Planter, foran Koret stod Kisten, dækket med et tysk Orlogsflag; mange pragtfulde Kranse var der: fra Forsvarsministeriet, fra Stiftamtet, fra det keiserlige, tyske Konsulat i Esbjerg, fra Mandø bundne af Blomster fra Øen, fra Herreds-kontoret og fra Borgmesterkontoret. Ved Kisten paraderede 12 Marinesoldater fra Kanonbaaden »Absalon«. Udenfor Kirken var der opstillet en Infanteri-kommando med Musikkorps under Inspektion af Premierløjtnant Gudme.

I Kirken, der var fyldt til sidste Plads, mødte Stiftsøvrigheden, en Række civile Embedsmænd, Officerer m. fl. fra Esbjerg og Ribe.

Der indledes med Orgelpræludium af Mendelsohn; derpaa sang man Salmen »Uforsagt vær paa Vagt«

og saa bad Pastor Rasmussen en Bøn for den Afdødes Efterladte og lyste Velsignelse over de Tilstedeværende. Den ganske korte Gudstjeneste sluttede med Salmen »Jeg gaar i Fare hvor jeg gaar«, hvorefter Marine-soldaterne bar Kisten til Ligvognen, mens Orgelet intonerede Hartmanns Sørgemarch over Thorvaldsen.

Paa Veien til Banegaarden spillede Musikken Beethovens Sørgemarch. Kisten stilledes ind i en tysk Godsvogn, der var rigt prydet med Bøgeløv og Blomster. Premierløjtnant Gudme fulgte med Toget til Vedsted Station, hvor Kisten overleveredes til et Militærkommando paa 75 Mand i feltgraa Uniformer med Pikkelhuer.

Ribe Stiftstidende af 31. August 1915 ender sin Beretning saaledes: »Dagens stilfulde Høitidelighed med dens militære Ceremonier — en sjælden Begivenhed her — var sluttet«.

Jeg selv overværede den dog ikke.
